

Boja i simbolika na zastavi kao vizualni identitet zemlje

Iljić, Josipa

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:654568>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-03**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij informatologije

Josipa Iljić

Boja i simbolika na zastavi kao vizualni identitet zemlje

Završni rad

Mentor: izv.prof.dr.sc. Zoran Velagić

Komentor: dr.sc. Josipa Selthofer

Osijek, 2015

Sadržaj

Sažetak	2
1. Uvod.....	3
2. Vizualni identitet nacije	4
3. Zastava	6
3.1. Boja.....	7
3.1.1. Union Jack.....	8
3.1.2. Pan-afričke boje.....	9
3.1.3. Slavenske zastave	11
3.2. Simbol.....	12
3.2.1. Vjerski simboli	13
3.2.2. Ostali simboli na zastavama	15
4. Grb	16
Zaključak.....	18
Literatura	19

Sažetak

Važnost komunikacije očituje se u svim aspektima ljudskog života, a najzastupljeniji njezin oblik je vizualna komunikacija. Od svih ljudskih osjetilnih organa, najveća se moć zapažanja pripisuje oku pa se upravo zbog toga većina brendiranja, oglašavanja pa tako i predstavljanje države odvija vizualnim putem. Na samom početku ovog rada reći će se nešto o komunikaciji i njezinim oblicima podijeljenim prema ljudskim osjetima. Nakon toga će se nastojati objasniti sam pojam identiteta te njegovu važnost za svaku pojedinu naciju. Posebno će se predstaviti pojam vizualnog identiteta nakon čega će se opisat zašto je on bitan u ispoljavanju nacionalnog, ali i religijskog, etničkog i kulturnog identiteta svakog pojedinog naroda. Zatim će se reći nešto o samim predstavnicima države u vizualnoj, međudržavnoj komunikaciji. Prva će se opisati zastava. Reći će se nešto o samom pojmu zastave, što ona predstavlja i od čega se sastoji. Najprije će se definirati što simboliziraju boje nacionalne zastave, a nakon toga će se na tri primjera objasniti simbolika pojedine boje na zastavama različitih skupina, nastalih pod različitim uvjetima. Nakon boja na red dolaze simboli. Objasniti će se definicija simbola te će se reći nešto o najčešćim simbolima koji se pojavljuju na zastavama. Tako će se opisati vjerski simboli koji krase zastave pojedinih zemalja, ali i odabrani najčešći simboli koji se često pojavljuju. Za kraj će se reći nešto o grbovima koji se također pojavljuju na mnogim nacionalnim zastavama te će se kao primjer opisati grb Republike Hrvatske.

Ključne riječi: vizualni identitet, boje, simbolika, zastava, država

1. Uvod

Ne postoji područje iz društvenog života, profesije ili djelatnosti u kojem komunikacija nije važna. Za komunikaciju se često kaže da je osnova međuljudskih odnosa. Komunikacijskim vještinama pojedinac ili organizacija može pozitivno ili negativno utjecati na sugovornika te ima veliku ulogu u stvaranju povoljnih ili nepovoljnih dojmova o pojedincu ili organizaciji. Komunikacija se najjednostavnije definira kao proces razmjene informacija, izražavanja misli i osjećaja ili prikazivanja ideja verbalnim i neverbalnim putem. Prilagođena je društvenoj prirodi situacije, a komunikacijom se svi suradnici međusobno obogaćuju. Ona je osnova i uvjet uspjeha svih međuljudskih, ali i međuorganizacijskih poslovnih i privatnih odnosa. Za učinkovitost društvenog elementa komunikacije bitno je poznavanje jezika te vještine govora i pisanja. Iako je poznato da se međuljudska komunikacija odvija i neverbalnim putem, odnosno da čovjek može komunicirati i pokretom, pogledom i osmijehom, uspješna se međuljudska komunikacija često izjednačuje sa verbalnim sposobnostima pojedinca ili zajednice/organizacije.¹

Budući da je čovjek osjetilno biće koje svijet oko sebe prepoznaje i doživljava sa pet osjetila, prema njima se mogu podijeliti i oblici komunikacije. Tu se ubraja slušno-govorna komunikacija koja se najprije odnosi na jezik i govor te na osobine glasa koje identificiraju govornika, a postoje i nejezične manifestacije ovog oblika komunikacije kao što su kašalj i zviždanje. Drugi tip osjetilne komunikacije je komunikacija dodirom, odnosno taktilna komunikacija čija su osnovna obilježja nelingvističke prirode. Najčešće je ograničena na komunikaciju gluhih i slijepih osoba, a uz vizualnu, ona čini neverbalni oblik komunikacije, odnosno govor tijela. Osjetila okusa i mirisa u ljudskoj komunikaciji nemaju značajnu ulogu. Iako utječu na percepciju vanjskog svijeta, češće predstavljaju smetnje u komunikaciji. Najrazvijenije čovjekovo osjetilo je vid.²

Najveći broj, čak 80-90% informacija iz okoline dobivamo osjetilom vida. Sukladno tomu većina marketinškog oglašavanja, kao i predstavljanja proizvoda odvija se vizualnim putem. Vizualna komunikacija odnosi se na prenošenje informacija slukovnim putem, a ima i svoj jezični oblik (tu se ubraja jezik gluhonijemih). Još od najranijih spiljskih crteža, umjetnosti i pisama, preko novina, časopisa i plakata, pa sve do tehnologije i razvoja

¹ Usp. Fox, Renata. Poslovna komunikacija. 2. izd. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada : Pučko otvoreno učilište, 2006.

² Usp. Isto

interneta, vizualno je izražavanje najzastupljeniji oblik međuljudske komunikacije.³ Budući da su se društvo i kultura oduvijek najviše okretali vizualnoj komunikaciji, čovjek svoju potrebu za identitetom i pripadnošću, kroz povijest je razvio oslanjajući se, izmeđuostalog, na vidno čulo. Tako se nastali brojni simboli, grbovi i zastave koji danas imaju veliku ulogu u predstavljanju vizualnog identiteta svake države. Osim što su, u međunarodnoj komunikaciji, znak vizualnog identiteta svih država svijeta, zastave i grbovi mogu predstavljati i mnoge druge političke cjeline, pripadnost, religije, podrijetlo, vlast, posjed, a koriste se i u mnoge druge namjene.⁴

2. Vizualni identitet nacije

Sam pojam identiteta može se definirati kao skup značajki koje neku osobu ili skupinu čine posebnom, odnosno različitom u odnosu na neku drugu osobu ili skupinu. Identitet može biti na kulturnoj razini, vjerskoj, jezičnoj, ekonomskoj, teritorijalnoj, političkoj ili društvenoj, te na brojnim drugim razinama, koje skupno mogu činiti identitet određene pokrajine, države ili čak kontinenta.⁵ Riječ identitet dolazi od srednjovjekovne latinske riječi *identicus* što znači istovjetan, a taj pojam predstavlja općenito razlikovanje od pojma sličan te potpunu suprotnost u odnosu na pojam različit. Tako se dolazi do najjednostavnije definicije identiteta – biti različit od drugih, poseban. Pojam identiteta u svakodnevnoj primjeni ima višestruko značenje pa zahvaljujući složenosti primjene, susrećemo se s mnogim oblicima identiteta, od pojedinačnog, preko kolektivnog odnosno grupnog ili nacionalnog.⁶

Nacionalni je identitet svakako najkompleksniji. Sastavljen je od mnogih drugih identiteta među kojima prevagu nosi religija, a zatim slijedi jezik, običaji i teritorij, dok velika uloga pripada i etničkoj pripadnosti. On predstavlja svijest o pripadnosti nekoj nacionalnoj i kulturnoj skupinu te se veže uz formiranje nacija. Neki autori tvrde kako je razvoj nacionalnog identiteta zapravo posljedica burne povijesti između 15. i 19. stoljeća kada su svijetom bijesnili ratovi te stvarali države i narode. Države su tijekom vremena gradili kulturne, društvene i duhovne identitete koji su ih obilježavali i razlikovali od drugih država,

³ Usp. Milec, Z; Tomiša, M; Vusić, D. Analiza osnovnih elemenata vizualnog identiteta superjunaka // Tehnički glasnik 5, 2 (2011). URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=124714 (2015-06-25)

⁴Usp. Zastave i grbovi / tekstovi Mladen Klemenčić ; priredila Vesna Kušar. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 2006.

⁵ Usp. Identitet // Hrvatski obiteljski leksikon. Leksikografski zavod Miroslava Krleže, 2005. URL: <http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=15615> (2015-06-25)

⁶ Usp. Skoko, Božo. Država kao brend: Upravljanje nacionalnim identitetom. Zagreb: Matica Hrvatska, 2009. URL: http://www.novelti.com.hr/media/bozskoko.com//Drzava-kao-brand/download/drzava_kao_brand.pdf (2015-06-29)

odnosno nacija. Osim što su imale utjecaj na oblikovanje nacije, međusobne su različitosti često bile izvorom konflikata između društava.⁷ Prema tome se može zaključiti kako je identitet neke nacije namjerno uspostavljen nasuprot drugih, najčešće susjednih nacija koje su odigrale važnu ulogu u stvaranju povijesti nastajuće nacije. Nacionalni identitet nastao je razvojem nacionalnosti, a nakon toga i nacije. Osjećaj nacionalne pripadnosti u ljudima razvijao se borbom za zajedništvo među ljudima koji borave na zajedničkom teritoriju, govore istim jezikom, njeguju zajedničku kulturu i religiju te se samim time formira poseban psihološki sustav osobnosti pojedinog naroda, što ga također čini različitim od drugih.⁸

Religija, jezik, lokacija, povijest i pismo navode se kao temeljne značajke identiteta, a kod različitih država, te su značajke drukčije naglašene što čini posebnost svake zemlje. S obzirom na dugogodišnju borbu za različitost i prepoznatljivost svake pojedine nacije, među njezinim se pripadnicima javlja potreba za predstavljanjem države. Nacionalni se identitet prikazuje i ispoljava na različite načine, nacionalnom himnom, pjesmama, jezikom, poštivanjem narodnih heroja, običaja i kulture. Iako su sve navedene značajke važne kod predstavljanja pojedine države, ono se najčešće odvija vizualnim putem.⁹

Budući da je vid najrazvijenije od pet osjetila čovjeka te je dokazano da vid može utjecati na percepciju ostalih osjetila, vizualni su prikazi ključni kod identificiranja određenih zajednica, poduzeća, brendova, religija pa tako i država. Vizualni identitet može se definirati kao potpis ili znak neke tvrtke, brenda, organizacije, proizvoda ili u ovom slučaju, zemlje. Vizualni se identitet stvara uporabom boja, simbola, slika i ostalih grafičkih elemenata. Može se reći da je on zbroj svih aspekata koji na najbolji način predstavljaju državu te ju razlikuju od drugih, a zaslužan je za stvaranje prvog dojma i prepoznatljivost. Vizualni sadržaji, u odnosu na ostale, bolje privlače pozornost, takve poruke brže i jednostavnije dopiru do velikog broja ljudi, lako su shvatljive, te se brzo i dugo pamte.¹⁰ Vizualni identitet ima veliku ulogu u komunikaciji, a u međunarodnoj komunikaciji između država veliku ulogu nose zastave i grbovi.¹¹

⁷Usp. Isto

⁸ Usp. Such, Jan. Nacionalni identitet naspram europskog identiteta // Politička misao 37, 4 (2001). URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=42530 (2015-06-29)

⁹ Usp. Skoko, Božo. Navedeno djelo

¹⁰ Usp. Selthofer, Josipa. Kulturološka obilježja vizualnog identiteta hrvatskog akademskog mrežnog prostora: Doktorski rad. Zadar, 2014.

¹¹ Usp. Milec, Z; Tomiša, M; Vusić, D. Navedeno djelo

Sustavi zastava i grbova nastali su svjesno, pod nadzorom kao prepoznatljivi sustavi za prezentaciju zemlje. Putem njih zadovoljena je potreba čovjeka za simboličkim predstavljanjem svog identiteta i identiteta zajednice kojoj pripada. Osim što služe u međunarodnoj komunikaciji, grbovi i zastave simbolički predstavljaju i čine prepoznatljivim postojanje, podrijetlo, vlast, prisutnost, posjed, ciljeve i status cijele države te ističe njezine posebnosti i razlike u odnosu na druge nacije.¹² Svaka država ima pravo odrediti izgled, odnosno oblik i boju svoje zastave, a tako i odabrati simboliku i grb kojim će zastava biti ukrašena.¹³

3. Zastava

Današnje društvo teško je zamisliti bez zastava. Imaju praktičnu upotrebu, no njihova primarna funkcija oduvijek je bila društvena komunikacija. Najistaknutije su nacionalne zastave koje pripadnike naroda potiču na određeni oblik ponašanja te u njima bude različite osjećaje. One imaju utjecaj na dijete u školi, vojnika, birača, saveznika, neprijatelja i stranca.¹⁴ Malo je simbola koji će u čovjeku pobuditi osjećaj koji budi podizanje zastave. Ona je obilježje zajednice koja je udruženim snagama i žrtvama izborila neovisnost i različitost od ostalih skupina.¹⁵

Na samim počecima svojega nastanka zastave su se upotrebljavale za označavanje vojnih postrojbi na bojnopolju, a danas služe kao identifikacijski simbol države, regije, grada, vojske, crkve, međunarodnih organizacija i institucija, naroda, vladara ili stranke. U vrijeme velikih prekomorskih otkrića uobičajeno je bilo na brod izvjesiti zastavu koja bi označavala podrijetlo broda i njegove posade, a mnoge su srednjovjekovne zastave, u doba stvaranja nacija, pretvorene u nacionalne zastave. Najstarija zastava je zastava Danske koja svoj izgled nije promijenila još od 13. stoljeća, dok se najstarijom trobojnicom smatra zastava Nizozemske koja postoji od 16. stoljeća. Uz grb, državna je zastava simbol prepoznavanja države, njezine suverenosti i individualnosti u međudržavnim odnosima.¹⁶

Zastava, svojim bojama, uzorcima, oblikom i simbolima, prepoznatljivim čini podrijetlo i nacionalnu pripadnost, a budi i osjećaj slave, ponosa i odanosti. One su moćan

¹² Usp. Zastave i grbovi. Navedeno djelo

¹³ Usp. Zastava // Hrvatska enciklopedija: Tr-Ž. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslava Krlež, 1999 – 2009. Sv. 11. 2009. Str. 693

¹⁴ Usp. Smith, Withney. Zastave i grbovi svijeta. Zagreb: Globus, 1982.

¹⁵ Usp. Demsky, H. G. That's my flag // Arts & Activities 110, 4 (1991), Str. 46-47. URL: <http://connection.ebscohost.com/c/articles/9201061221/thats-my-flag> (2015-07-11)

¹⁶ Usp. Zastava // Hrvatska enciklopedija. Navedeno djelo

znak prepoznavanja koji mogu predstavljati razne oblike savezništva, ali i ugnjetavanja. Zastavom se iskazuju čast, poštovanje, osude i pohvale, često se ističu na različitim mjestima kao što su zgrade, ulice, brodovi, planinski vrhovi, nose se na sportskim natjecanjima, priredbama, povorkama, dio su političkih skupova i svečanosti, a neke od njih su čak poslone u svemir. Najčešće se dijele na državne, civilne, ratne i pomorske pa pojedine države imaju varijacije svojih zastava za različite namjene. Državna zastava može biti jednobojna, kao zastava Libije (do 2011. godine), dvobojna (Poljska) ili višebojna kao zastava Mauricijusa te često sadržavaju nacionalni grb ili neki drugi simbol koji se odnosi na državu.¹⁷

Zastave mogu biti različitih oblika i dimenzija, a najčešće su pravokutne ili kvadratne. Izuzetak je zastava Nepala koja ima oblik dvaju stiliziranih preklapljenih trokuta. Izbor boja, uzorka i simbola na zastavi često odražava povijesne događaje koji su imali utjecaj na naciju, kao što su borba protiv ropstva, borba za neovisnost i revolucionarno djelovanje, a utjecaj na dizajn zastave može imati i pripadnost naroda nekoj široj zajednici, ali i težnja za isticanjem različitosti među susjednim državama.¹⁸

3.1. Boja

U tehničkom smislu, boja predstavlja osjet vida što ga izaziva nadražaj mrežnice oka zrakama vidljivog svjetla. Ona je fizičko svojstvo svjetlosti koje je određeno frekvencijom emitirane ili reflektirane svjetlosti. Različite frekvencije svjetlosti u oku stvaraju dojmove različitih boja.¹⁹ Ljudsko oko zapaža elektromagnetno zračenje valnih duljina između 380 i 760 nanometara. Prijelazi između boja su postupni, a normalno ljudsko oko u vidljivom spektru može razlikovati 160 različitih nijansi boja. Miješanjem pojedinih boja spektra dobivaju se nove boje, a miješanjem dviju boja čija udaljenost u spektru nije velika, nastaje boja koja leži između njih (npr miješanjem žute i crvene nastaje narančasta).²⁰ Ipak, neki autori tvrde da boja nije svojstvo svjetla koje izaziva nadražaj niti je svojstvo fizičkog svijeta, ona je psihički doživljaj izazvan fizičkim uzrokom i ovisan o fiziološkim procesima, ali i o različitim psihološkim faktorima. U skladu s navedenom činjenicom, vidljivo svjetlo istog spektarnog sustava može izazvati različite doživljaje boja kod različitih ljudi.²¹ Pojedine boje imaju

¹⁷Usp. Zastave i grbovi. Navedeno djelo

¹⁸ Usp. Zastava // Hrvatska enciklopedija. Navedeno djelo

¹⁹ Usp. Šuvaković, Miško. Pojmovnik suvremene umjetnosti. Zagreb: Horetzky, 2005. Str. 119.

²⁰ Usp. Boja // Hrvatska enciklopedija. Leksikografski zavod Miroslava Krležje. URL: <http://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=8458> (2015-07-17)

²¹ Usp. Boja // Tehnička enciklopedija: Beto-C. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod, 1972 - 1994. Sv. 2. Str. 59

različito psihofiziološko djelovanje na čovjeka pa se dijele na tople (crvena, žuta, narančasta) i hladne (ljubičasta, plava).²² Dvije ili više boja zajedno mogu izazvati osjećaj harmonije. Kod vizualnog iskustva, harmonija predstavlja doživljaj ugodan oku. Zaokuplja i zadržava pažnju osobe te stvara osjećaj reda i ravnoteže u vizualnom iskustvu.²³

Boje su vrlo važan dio vizualne komunikacije pa odabir i kombiniranje boja predstavlja veliku važnost kod industrijskog oblikovanja, marketinga, dekoracije, umjetnosti, izrade odjeće i ostalih proizvoda pa tako i kod dizajna nacionalnih zastava i grbova. Boja je jedan od najvažnijih sustava simbola ljudske vrste. Uočavamo ih prije svih ostalih karakteristika proizvoda, izravno djeluju na ljudsku podsvjest te sudjeluju u stvaranju prvog dojma. U ljudima različitih kultura boje bude različite osjećaje, a iako ih svaka kultura različito tumači, svaka pojedina boja ima univerzalno značenje.²⁴

Mnoge države su svoje boje odabrale pod utjecajem povijesnih događaja, pokreta i zajednica, ili u slučaju Ujedinjenog kraljevstva, povezivanje zastava država članica britanskog Commonweltha u jednu, zajedničku zastavu.²⁵

3.1.1. Union Jack

Zastava Ujedinjenog kraljevstva, službeno poznata kao Union Flag, zajednička je nacionalna zastava koja predstavlja kraljevstvo Engleske, Škotske i Sjeverne Irske. Zastava se sastoji od crvenog križa sv. Jurja (simbol Engleske), također crvenog, križa sv. Patrika koji simbolizira Irsku te simbola Škotske, križa sv. Andrije. Simbol Walesa, zmaj, ne pojavljuje se na zastavi jer je u vrijeme njezine izrade, 1606. godine, kneževina Wales već bila ujedinjena s Engleskom. Union flag izvorno je zastava kraljevske obitelji te se nakon njezina nastanka vijorila samo na kraljevskim utverdama i dvorcima. Danas se, osim na kraljevskim imanjima zastava može vidjeti na vladinim i javnim zgradama. Uporaba zastave Kraljevstva na brodovima strogo je određena. Union Flag smiju nositi samo kraljevski brodovi, dok se na onim civilnim vijori crvena zastava sa Union Jackom u gornjem lijevom kutu.²⁶ Dizajn i boja zastave Kraljevstva osnova su za niz drugih zastava, uključujući druge zemlje Commonweltha i njihove pokrajine. Također, Union Jack sastavni je dio zastava bivših britanskih kolonija.

²² Usp. Boja. Navedeno djelo

²³ Usp. Stinčić, Sandra. Boje u prostoru. Zagreb: Fakultet elektrotehnike i računarstva, 2003.

²⁴ Usp. Znakovi i simboli: slikovni vodič kroz njihovo podrijetlo i značenje / glavni urednik Drago Glamuzina. Zagreb: Profil multimedija, 2010.

²⁵ Usp. Zastava. Navedeno djelo

²⁶ Usp. The official website of The British Monarchy: Union Jack, 2008. URL: <http://www.royal.gov.uk/MonarchUK/Symbols/UnionJack.aspx> (2015-07-25)

Može se vidjeti na zastavama Australije, Novog Zelanda te otočja Fidži i Tuvalu, ali i na zastavi Američke savezne države Havaji, iako oni nikada nisu bili u posjedu Velike Britanije.²⁷

Slika 1. Slika zastave Ujedinjenog Kraljevstva

3.1.2. Pan-afričke boje

Zelena, žuta i crvena česte su boje na zastavama afričkih zemalja. Tri navedene boje proizašle su iz dugogodišnje afričke borbe za neovisnost, iz pokreta poznatog kao Panafrikanizam, a uz navedene boje često se može vidjeti i crna, kao simbol „obojenog“ naroda. Ovaj pokret vrlo je važan u povijesti Afrike. Može se definirati kao intelektualni i politički pokret nastao među Afrikancima i Afroamerikancima koji je naglašavao važnost kulturnog jedinstva i nezavisnosti Afrike, a uključivao je i težnju za modernim razvojem afričkog društva na osnovi jednakosti i općih ljudskih prava. Često se izražavao kao pokret obojenih i kolonijalnih naroda.²⁸

Uporabu pan-afričkih boja kod neovisnih afričkih zemalja pokrenula je Etiopija. Zelena, žuta i crvena boja obilježavaju zastavu Etiopije još od 1896. godine, protjerivanjem talijanskih kolonista i proglašenjem neovisnosti države. Na zastavi Etiopije, zelena boja predstavlja nadu i plodnost tla, žuta je simbol pravde i mira, dok crvena označava hrabrost i krv prolivenu za neovisnost. Ostali afrički narodi koji su nakon Etiopije izborili neovisnost prihvaćaju ove pan-afričke boje zastava. Značenje boja na ostalim zastavama velikim se dijelom preklapa sa simbolikom zelene, žute i crvene na zastavi Etiopije, no javljaju se i

²⁷ Usp. United Kingdom // CIA : The world factbook. URL: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/uk.html> (2015-07-25)

²⁸ Usp. Prga, Vesna. Društveno-historijske pretpostavke nastanka ideje afričkog jedinstva. // Politička misao 21, 1-2 (1984). Str. 93-101. URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=169020 (2015-07-27)

poneke razlike. Tako kod zastave Gane, zelena boja predstavlja šume i prirodne ljepote, dok primjerice ista boja na zastavi države Senegal predstavlja Islam, ali i nadu i napredak.²⁹

Slika 2. Slika zastave Etiopije

Zelena, žuta i crvena također su simbol pokreta rastafarijanizam. To je pokret nastao na Jamajci tridesetih godina dvadesetog stoljeća na temelju prethodnih pokreta (izmeđuostalog i pan-afrikanizma) i propovjedanja Marcusa Garveyja o skoroj krunidbi crnog kralja što se i dogodilo u Etiopiji. Rastafarijanizam je pokret pripadnika crne rase koji Afriku smatraju mjestom nastanka čovječanstva. Označava borbu crnog naroda za prava, jednakost i slobodu. Osim što je pokret, rastafarijanizam se tumači i kao religija, a procjenjuje se da u svijetu ima oko milijun pripadnika, te kao kultura i način života.³⁰

Uz zelenu, crvenu i žutu boju na rastafarijanskoj zastavi pojavljuje se i crna. Ona je boja afričkog naroda. Sama zastava ovog pokreta simbolizira patnju crnog naroda. Crvena boja na zastavi označava patnju mučenika, zelena je simbol prirodne ljepote i vegetacije Etiopije dok žuta simbolizira bogatstvo Afrike. Osim boja koje su preuzeli sa zastave Etiopije, na zastavi se često može vidjeti i lav koji je simbol hrabrosti i snage crnog naroda, a tumači se i kao krvoločnost, odnosno dominaciju bijelaca nad crncima.³¹

²⁹ Usp. Ethiopia. Navedeno djelo. URL: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/et.html> (2015-07-25)

³⁰ Usp. Perasović, Benjamin. Rastafarijanstvo u Hrvatskoj // Sociologija i prostor 45, 3-4 (2007), str. 301-319. URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=32537 (2015-08-01)

³¹ Usp. Rastafari at a glance, 2009. URL: <http://www.bbc.co.uk/religion/religions/rastafari/ata glance/glance.shtml> (2015-08-02)

3.1.3. Slavenske zastave

Kao i afrički narodi, Slaveni su također težili jedinstvu pa je iz želje za političkim, kulturnim i vjerskim ujedinjenjem nastao pokret pod imenom Panslavizam. Cilj pokreta bio je postići kulturnu, vjersku, rasnu i političku homogenizaciju među svim slavenskim narodima u Europi, a polazili su od pretpostavke da svi Slaveni tvore jednu etničku zajednicu. Osim u težnji za jedinstvom, sličnost između dva navedena pokreta očituje se i u borbi za slobodu i neovisnost. Žarište ovog pokreta bili su Južni Slaveni koji su u to vrijeme bili potlačeni vladavinom tri snažna carstva, Austro-Ugarske, Otomanskog carstva i Venecije. Pokret je djelomično uspio pripajanjem Češke i Slovačke u jednu državu te nastankom Jugoslavije, no nakon raspada obje države pan-slavenski pokret politički je proglašen neuspjehom.³²

Iako ideja za stvaranje jedinstvene slavenske nacije kojom bi upravljao ruski car nije uspjela, današnjim je Slavenima ostalo nešto zajedničko. Na prvom pan-slavenskom kongresu u Pragu, 1848. godine predložena je zastava koja bi predstavljala zajedništvo Slavena, a sastojala se od tri boje: plave, bijele i crvene, inspirirane zastavom Rusije iz 19. stoljeća. Tri pan-slavenske boje i danas su, u različitim varijacijama, zadržane na većini zastava slavenskih država.³³

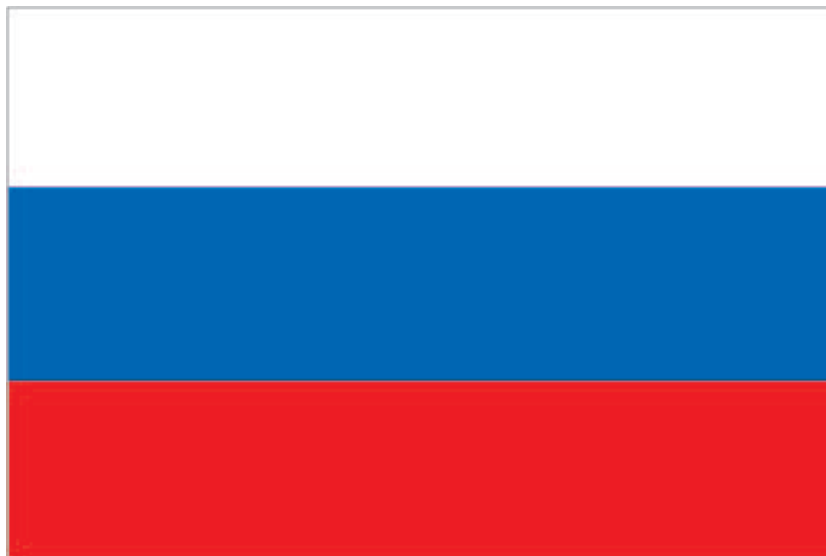
Crvena, plava i bijela ruski su simboli još od 1667. godine, a kroz povijest im se pripisuju različita značenja. Tako bijela boja označava plemenitost i iskrenost, plava istinitost, odanost i čistoću, a crvena je simbol hrabrosti i ljubavi. Osim navedenih značenja, boje na ruskoj zastavi predstavljaju i narode pa se crvena boja pripisuje Rusima, plava Ukrajincima, a bijela Bjelorusima. Tri boje također se odnose na Djevicu Mariju, zaštitnicu Rusije u pravoslavnom vjerovanju. Prema nekim autorima, bijela boja predstavlja Boga, plava je simbol careva, a crvena seljaka, dok prema drugima crvena boja predstavlja krvavu prošlost, plava oblačnu sadašnjost, a bijela svijetlu budućnost Rusije.³⁴ Iako se većina slavenskih država svijetu predstavlja pan-slavenskim bojama, tu si i države čije zastave ne obilježava

³² Usp. Pan-Slavism. // New World Encyclopedia. MediaWiki, 2015. URL: <http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Pan-Slavism> (2015-08-02)

³³ Isto

³⁴ Usp. Bernhard, Jim. Three Cheers for Red, White and Blue. // Phi Kappa Phi Forum 91, 2 (2011), str. 16-18. URL: <http://connection.ebscohost.com/c/articles/61181429/three-cheers-red-white-blue> (2015-08-02)

kombinacija ovih triju boja. Primjerice zastava Ukrajine na kojoj žuta boja predstavlja polja žitarica ispod plavog neba.³⁵

Slika 3. *Slika zastave Rusije*

Osim slavenskih država, crvena, bijela i plava boja krasi i zastave drugih država. 1794. godine Francuska prihvaća zastavu sa plavim, bijelim i crvenim jednakim vertikalnim poljima. Boje francuske zastave povezane su sa tradicionalnim geslom francuske revolucije: sloboda (bijela), jednakost (plava) i bratstvo (crvena). Također, uporaba ove tri boje ima i povijesno značenje. Crvena i plava su tradicionalne boje Pariza. Plava boja simbolizira sv. Martina – francuskog biskupa iz 4. stoljeća, a crvena je simbol zaštitnika Pariza – sv. Denisa. Treća boja, bijela, tradicionalna je boja francuske monarhije. Dizajn francuske zastave uzor je drugim državama u kreiranju svojih nacionalnih zastava, posebno susjednim zemaljama (Belgija, Italija) i bivšim francuskim kolonijama (Kamerun, Čad).³⁶

3.2. Simbol

Osim zastava, važan čimbenik nacionalnog identiteta su nacionalni simboli. Suvremeni nacionalni simboli, kod većine europskih naroda, pojavljuju se u prvoj polovici 19. stoljeća, tijekom procesa nacionalne integracije i stvaranja suvremenih nacija.³⁷ Simbol se može definirati kao vizualni prikaz ili znak koji predstavlja ideju. U znanosti i tehnici on predstavlja grafem ili piktogram koji označava neki pojam, odnos, operaciju ili element. Kao simboli se

³⁵ Usp. Ukraine. Navedeno djelo. URL: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/up.html> (2015-08-04)

³⁶ Usp. Bernhard, Jim. Navedeno djelo

³⁷ Usp. Jareb, Mario. Hrvatski nacionalni simboli. 1. Izd. Zagreb: Alfa d.d. : Hrvatski institut za povijest, 2010.

koriste slova (u kemiji npr. Au, Ag, H), posebni znakovi (npr. copyright ©) ili pojednostavljeni crteži (kao što su emotikoni). Neki simboli imaju univerzalno i konvencionalno značenje (srce simbolizira ljubav), neki su tradicijski dogovoreni, međunarodno normirani ili propisani zakonom, dok neki simboli nose individualno značenje pa je simbolika koju on predstavlja izbor pojedinca ili skupine. Sukladno tomu mnoge društvene i kulturološke pojavnosti sadrže odgovarajuće simbole koje neka zajednica prepoznaje i prihvaća, a odabrani simboli predstavljaju veliku važnost u međusobnoj komunikaciji.³⁸

Kao i kod boja svoje zastave, država ima pravo izbora simbola koji će na njoj istaknuti. Najčešće su simboli na zastavi odraz religijske, etničke i kulturne pripadnosti naroda ili prirodno obilježje države. Tako se na mnogim zastavama nalaze univerzalni simboli, poput simbola križa koji označavaju kršćanske zemlje ili simbol polumjeseca na zastavama islamskih država, ali i simboli životinja, biljaka i nebeskih tijela.³⁹

3.2.1. Vjerski simboli

Vjerske zajednice još od najranijih vremena prate razvoj čovječanstva. Poznata su razdoblja kada su njihovu postojanju prijetile različite političke ideologije, ali češća su ona razdoblja kada je upravo religija imala velik utjecaj na svjetsku politiku i sudbinu mnogih država. Svoj veliki utjecaj i prepoznatljivost svjetske su religije postigle upravo uporabom simbola koji su u opstanku svake vjerske zajednice i njezinih članova imao veoma važnu ulogu.⁴⁰ Iako je religiju nemoguće uzeti kao potpunu osnovu konstruiranja nacije, moguće je da religija postane temelj identifikacije neke države. Prema tome, potrebu za isticanjem dominantne religije pojedine države ispoljavaju putem simbola koje ističu na svojim nacionalnim zastavama.⁴¹

Križ kao simbol kršćanskog naroda rijetko se koristi u prikazu nacionalnih zastava. Simboliku križa nosi najstarija zastava na svijetu, zastava Danske. Legenda kaže kako je danska zastava pala s neba tijekom borbe na početku 13. stoljeća, danski kralj ju je uhvatio prije nego je dotaknula tlo te je ona dansku vojsku odvela do pobjede. Običaj u danskoj

³⁸ Usp. Simbol. Navedeno djelo. Str. 753.

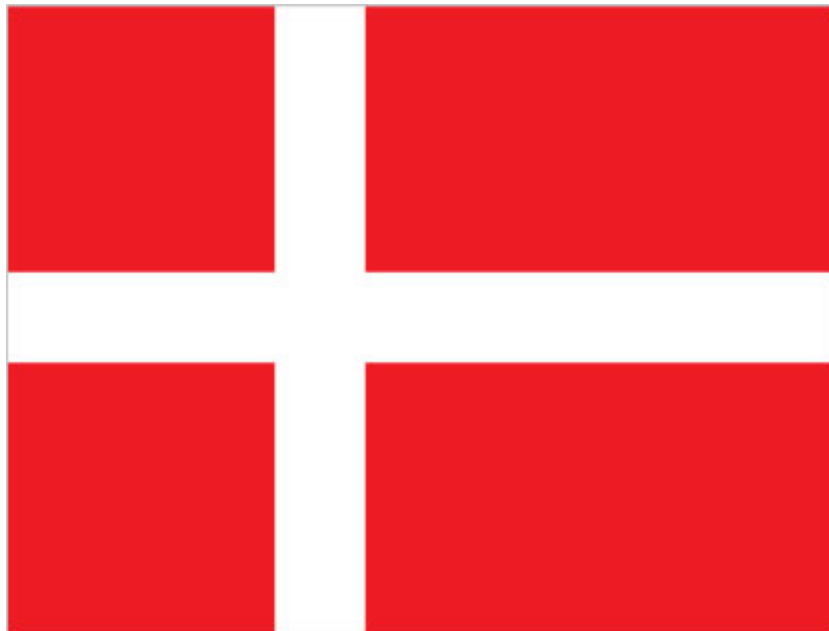
³⁹ Usp. Znakovi i simboli. Navedeno djelo. Str. 279.

⁴⁰ Usp. Miloš, Matija. Sloboda isticanja vjerskih simbola u svjetlu odvojenosti vjerskih organizacija i države. // Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu 61, 1 (2011). URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=97696 (2015-08-10)

⁴¹ Usp. Čimić, Esad. Nacija i Religija. // Etičnost, nacija, identitet: Hrvatska i Europa. / priredili Ružica Čičak – Chand i Josip Kumpes. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti, 1998. Str. 121.

kulturi je da se ne smije dopustiti da Dannebrog (ime za dansku zastavu) dotakne tlo, upravo zbog toga što je pala s neba, a postoji i praznovjerje kako zastavu treba isticati samo tijekom dana, a nikako noću. Unatoč zanimljivoj legendi, istina je da je danska zastava nastala po uzoru na barjake nošene tijekom križarskih ratova.⁴²

Pet nordijskih zemalja svoju je zastavu obilježilo križem, no iako su sve nastale po uzoru na zastavu Danske, na svakoj od njih boja i simbolika križa i pozadine priča drukčiju priču. Prema tome, plavi križ Finske simbolizira tisuće jezera diljem zemlje, a bijela pozadina obilježje je snijega koji zimi prekriva zemlju⁴³, dok švedski žuti križ simbolizira tri zlatne krune na plavoj podlozi, po uzoru na boje švedskoga grba. Osim nordijskih zemalja, simbol križa nalazi se na brojnim drugim državnim zastavama.⁴⁴

Slika 4. Slika zastave Danske

Češće nego kršćanske zemlje, potrebu za isticanjem religijske pripadnosti imaju države u kojima prevladava Islam. Polumjesec, amblem Osmanlija, nakon križarskih pohoda postaje amblemom većine muslimanskih zemalja. Zbog toga se na zastavama islamskih zemalja često mogu vidjeti simboli polumjeseca ili kombinacija polumjeseca i zvijezde. U Islamu je polumjesec simbol uskršnuća, dok polumjesec sa zvijezdom prikazuje sliku raja.

⁴² Usp. Denmark. Navedeno djelo. URL: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/da.html> (2015-08-11)

⁴³ Usp. Finland. Navedeno djelo. URL: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/fi.html> (2015-08-11)

⁴⁴ Usp. Sweden. Navedeno djelo. URL: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/sw.html> (2015-08-11)

Simbol polumjeseca najčešće se može naći na zastavama afričkih zemalja kao što su Alžir i Tunis, ali i na zastavama zemalja Azije, primjerice Uzbekistan, Turska i Azerbajdžan.⁴⁵

3.2.2. Ostali simboli na zastavama

Osim vjerskih simbola, brojni se drugi simboli mogu vidjeti na različitim svjetskim zastavama. Najčešće su to nebeska tijela, biljke i životinje. Navedeni simboli mogu se pronaći u različitim oblicima te predstavljati potpuno različita značenja. Veoma rasprostranjen simbol s mnogo različitih značenja je simbol zvijezde. Univerzalno, ona je simbol duhovnog vodstva, a njezin sjaj je metafora za svjetlo mudrosti koje sja kroz tamu neznanja ili vrline koja se probija mrakom grijeha. U nekim se kulturama povezuje sa sudbinom, a njezino značenje se može mijenjati s obzirom na njezin oblik. Tako Davidova zvijezda predstavlja sjedinjenje muškarca i žene, a također je i simbol judaizma te ju možemo naći na zastavi Izraela.⁴⁶

Simbol zvijezde u različitim oblicima nalazi se na brojnim nacionalnim zastavama neovisno o položaju države te se njezina simbolika mijenja, no najčešće predstavlja zajedništvo. Primjerice pentagram na zastavi Etiopije, koji se razvio iz Solomonova pečata, simbolizira nadu u bolju budućnost, dok zrake koje se šire oko pentagrama predstavljaju mir i jedinstvo etničkih skupina u Etiopiji.⁴⁷ Jedinstvo simboliziraju i zvjezdice na zastavi Venezuele. One su znak ujedinjenja sedam provincija dok osma zvijezda predstavlja povijesnu pokrajinu Gvajanu, sadašnju susjednu državu.⁴⁸ Zvijezde na zastavi Kine također su simbol zajednice. Predstavljaju četiri društvene klase: radničku klasu, seljaštvo, urbano malograđanstvo i građanstvo odnosno buržoazija – ujedinjene u Komunističkoj partiji Kine.⁴⁹

Uz zvijezdu i polumjesec, čest simbol na zastavama je sunce. Kao izvor topline i svjetlosti, sunce simbolizira snagu, mladost i strast. Također predstavlja prosvjetljenje te je znak kraljevske obitelji i carske vlasti. Izlazak i zalazak sunca simbol su rođenja, smrti i uskrsnuća. Simbol sunca pronalazi se na zastavi Japana gdje predstavlja moć i izlazeće sunce. Osim toga, nacionalno je obilježje Japancima koji vjeruju da su njihovi vladari potekli izravno

⁴⁵ Usp. Chavelier, Jean. Rječnik simbola : mitovi, snovi, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi. Zagreb: Kulturno-informativni centar ; Jesenski i Turk, 2007. Str. 568.

⁴⁶ Usp. Znakovi i simboli. Navedeno djelo. Str. 288.

⁴⁷ Usp. Isto. Str. 324.

⁴⁸ Usp. Venezuela. Navedeno djelo. URL: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/ve.html> (2015-08-13)

⁴⁹ Usp. China. Navedeno djelo. URL: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/ch.html> (2015-08-13)

od božice sunca Amaterasu.⁵⁰ Na zelenoj zastavi Bangladeša također je znak crvenog sunca koje, osim izlazećeg sunca, simbolizira žrtvu koju je država podnijela u borbi za neovisnost.⁵¹ U nešto drukčijem obliku simbol sunca pojavljuje se na zastavi Makedonije. Za razliku od sunca na zastavama Japana i Bangladeša, makedonsko sunce ima zrake te simbolizira slobodu.⁵²

Česti simboli na zastavama su bića iz biljnog i životinjskog svijeta. Tako primjerice kanadsku zastavu krase crveni javorov list koje je dugi niz godina simbol ove države. Osim svih navedenih simbola koji u kombinaciji sa bojama zastave predstavljaju državu, neke su nacije na državnoj zastavi odlučile istaknuti još jedan važan nacionalni simbol – državni grb.⁵³

4. Grb

Uz nacionalnu zastavu, veliku važnost kod kreiranja vizualnog identiteta i međunarodne komunikacije nosi državni grb. Grbovi su obojeni znakovi odnosno znamenje osoba, obitelji, udruga, crkvenih i političkih ustanova ili država. Najprije se javljaju na štitovima ratnika, a kasnije postupno postaju njihovi trajni simboli koji se nasljeđivanjem prenose na potomstvo. Prve grbove na svojim štitovima donijeli su ratnici kada su se vratili iz prvog križarskog rata, a najstariji poznati grbovi pojavljuju se oko 1130. godine, gotovo istodobno u Engleskoj, južnoj i zapadnoj Njemačkoj, Filandriji te južnoj i sjevernoj Francuskoj. U početku, grbovi su bili jednostavnih oblika i boja, a u 14. stoljeću uvode se višebojni elementi. Zbog takve uporabe bilo je potrebno odrediti koje se boje mogu upotrebljavati na grbovima te propisati univerzalno značenje svake boje.⁵⁴

Dakle, na štitu grba nalaze se različiti oblici. Oni su nacrtani bojama koje imaju posebno simboličko značenje. *Sable* je crna boja koja označava žalost i razboritost, bijela i srebrna boja (*argent*) označavaju nevinost i mir, *azure*, odnosno plava boja, označava vjernost, *gules* ili crvena – hrabrost, *verte* ili zelena označava ljubav, nadu i veselje, žuta i zlatna boja su simbol vjere i slave, a ljubičasta je znak vladara i pravde. Osim ukrašenog štita,

⁵⁰ Usp. Znakovi i simboli. Navedeno djelo. Str. 16-17.

⁵¹ Usp. Bangladesh. Navedeno djelo. URL: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/bg.html> (2015-08-13)

⁵² Usp. Macedonia. Navedeno djelo. URL: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/mk.html> (2015-08-13)

⁵³ Usp. Znakovi i simboli. Navedeno djelo. Str. 278-279.

⁵⁴ Usp. Zmajčić, Bartol. Heraldika, sfragistika, genealogija, veksilologija, rječnik heraldičkog nazivlja. Zagreb: Golden marketing, 1996.

dijelovi grba su i kaciga, kruna, plašt i bočni likovi, odnosno čuvari grba. Često se na grbu nalazi i geslo koje se može sastojati od početnih slova pojedinih riječi ili čak čitave rečenice, a uobičajeni simboli na štitu grba su jednostavni likovi (životinje u različitim položajima, ratnici, likovi svetaca, cvijeće te kraljevski i vjerski simboli) ili geometrijske figure (šahovska polja ili različite vrste križeva). Velik broj država na svojoj zastavi, umjesto simbola, ističe nacionalni grb. Tako grb možemo naći na zastavama Portugala, Slovenije, Španjolske, Meksika, ali i mnogih drugih zemalja u koje se ubraja i Hrvatska.⁵⁵

Osnivanjem Republike Hrvatske 1990. godine hrvatski je sabor proglasio „Zakon o grbu, zastavi i himni Republike Hrvatske te zastavi i lenti predsjednika Republike Hrvatske“ te se tada počinje koristiti nacionalni grb kakav danas poznajemo. Nacionalni grb Republike povijesni je hrvatski grb u obliku štita. Dvostruko je podijeljen, vodoravno i okomito, na dvadesetpet crvenih i srebrnih polja. U krunu grba smješteno je pet manjih štitova s hrvatskim grbovima. Prvi s lijeva je grb Hrvatske kojeg obilježava zlatna šesterokraka zvijezda i srebrni mladi mjesec na plavom polju, do njega je grb Dubrovačke Republike sa dvije crvene grede na modrom polju. U središtu krune smješten je grb Dalmacije sa tri zlatne, okrunjene lavlje glave na plavom polju. Zatim slijedi grb Istre na kojem se nalazi koza okrenuta na lijevu stranu, sa crvenim papcima i rogovima, na modrom polju. Posljednji je grb Slavonije na čijoj su plavoj pozadini dvije poprečne grede između kojih je crveno polje. U crvenom polju, na lijevu stranu stupa kuna, a na vrhu plavog polja nalazi se zlatna šesterokraka zvijezda. Propisano je da je cijeli grb obrubljen crvenom crtom.⁵⁶

Izuzev nacionalnih grbova, svaka pokrajina, grad, općina i selo pojedine države ima svoj grb koji ju obilježava i identificira. Svaki od tih grbova je poseban, ispunjava namjenu zbog koje je napravljen te ima svoju zanimljivu povijesnu priču. Zastave, simboli i grbovi nisu vječni. Njihove su promjene rijetke, ali se, uz važne religijske, kulturne i etničke promjene, događaju. Zbog toga je važno čuvati nacionalne simbole, pamtit i povijest, ali ih u skladu s vremenom i promjenama u državi prilagoditi novim društvenim prilikama kako bi što bolje predstavili svoju državu.⁵⁷

⁵⁵ Usp. Znakovi i simboli. Navedeno djelo. Str. 318-321.

⁵⁶ Usp. Zmajčić, Bartol. Navedeno djelo. Str. 16.

⁵⁷ Usp. Isto.

5. Zaključak

Kao osnova svih međuljudskih odnosa, komunikacija je temelj društvenog života. Očituje se u svim životnim aspektima te je vrlo važna za funkcionalnu međuljudsku i međuorganizacijsku suradnju. Brojne su vrste komunikacije koje je čovjek vremenom usavršavao kako bi komunikacijska sredstva što bolje ispunila svoju namjenu. Počevši od spiljskih crteža preko hijeroglifa koji su svojim napredovanjem rezultirali nastanak suvremenih znakovnih sustava i simbola. Nastali simboli koriste se na različitim mjestima, imaju mnogobrojna značenja koja su univerzalno, tradicijski, ali i individualno određena. Njihova se prisutnost očituje u svim područjima ljudskog života, a vrlo važnu ulogu imaju upravo u predstavljanju nacionalnog identiteta svake pojedine države.

Kao što je već rečeno, nacionalni se identitet najčešće ispoljava vizualnim putem. Svaka država ima pravo sama odabrati svoje predstavnike koje će koristiti u međudržavnoj nacionalnoj komunikaciji. Za takvu se komunikaciju prvenstveno koristi državna zastava. O njezinom dizajnu, bojama i simbolima koje će nositi odlučuje svaka država zasebno, a sve navedene karakteristike najčešće se kreiraju s obzirom na religiju, etničku pripadnost, povijesne događaje i prirodne ljepote. Upravo zbog toga velik broj zastava nosi iste kombinacije boja, identičan uzorak ili slične simbole. Međutim, svaka pojedina boja za određenu naciju ima posebno značenje. Tako primjerice zelena boja na zastavama nekih država predstavlja prirodnu ljepotu i krajolik u državi, dok je kod nekih drugih zemalja ona simbol Islama ili nade. Isto se može reći i za nacionalne simbole koji su individualno određeni od strane svake pojedine zemlje. Uz zastavu, veliku važnost u predstavljanju države nosi nacionalni grb. Neovisno o tome je li dio državne zastave ili stoji sam, grb također mora biti prepoznatljiv kako bi na što bolji način vizualno predstavio naciju.

Današnje je društvo gotovo nemoguće zamisliti bez zastava. One se pokazuju na sportskim natjecanjima, priredbama, političkim događanjima i na mnogim drugim manifestacijama. Izvještene su na državnim ustanovama, označavaju brodove, a dijelovi zastave ili nacionalni simboli mogu se pronaći i na registarskim oznakama vozila.

Iako je danas nepostojanje zastava nezamisliv pojam, državne su zastave, kao i nacionalni simboli i grbovi relativno novi. Njihov se nastanak smješta u burno razdoblje između 15. i 19. stoljeća, a kroz vrijeme su se razvijale i napredovale do današnjeg oblika. Čak ni danas, njihov oblik nije konačan te postoji mogućnost mijenjanja zastava i simbola sukladno sa društvenim promjenama pod kojim su nastale.

Literatura

- (1) Bernhard, Jim. Three Cheers for Red, White and Blue. // Phi Kappa Phi Forum 91, 2 (2011), str. 16-18. URL:
<http://connection.ebscohost.com/c/articles/61181429/three-cheers-red-white-blue>
(2015-08-02)
- (2) Chavelier, Jean. Rječnik simbola : mitovi, snovi, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi. Zagreb: Kulturno-informativni centar ; Jesenski i Turk, 2007.
- (3) CIA : The world factbook. URL:
<https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/docs/flagsoftheworld.html> (2015-07-25)
- (4) Demsky, H. G. That's my flag // Arts & Activities 110, 4 (1991), Str. 46-47. URL:
<http://connection.ebscohost.com/c/articles/9201061221/thats-my-flag> (2015-07-11)
- (5) Etičnost, nacija, identitet: Hrvatska i Europa. / priredili Ružica Čičak – Chand i Josip Kumpes. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti, 1998.
- (6) Fox, Renata. Poslovna komunikacija. 2. izd. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada : Pučko otvoreno učilište, 2006.
- (7) Hrvatska enciklopedija. Leksikografski zavod Miroslava Krleže. URL:
<http://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=8458> (2015-07-17)
- (8) Hrvatska enciklopedija: Tr-Ž. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslava Krleže, 1999 – 2009. Sv. 11. 2009.
- (9) Hrvatski obiteljski leksikon. Leksikografski zavod Miroslava Krleže, 2005. URL:
<http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=15615> (2015-06-25)
- (10) Jareb, Mario. Hrvatski nacionalni simboli. 1. Izd. Zagreb: Alfa d.d. : Hrvatski institut za povijest, 2010.
- (11) Milec, Z; Tomiša, M; Vusić, D. Analiza osnovnih elemenata vizualnog identiteta superjunaka // Tehnički glasnik 5, 2 (2011). URL:
http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=124714 (2015-06-25)
- (12) New World Encyclopedia. MediaWiki, 2015. URL:
<http://www.newworldencyclopedia.org/> (2015-08-02)

- (13) Perasović, Benjamin. Rastafarijanstvo u Hrvatskoj // Sociologija i prostor 45, 3-4 (2007), str. 301-319. URL:
http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=32537 (2015-08-01)
- (14) Prga, Vesna. Društveno-historijske pretpostavke nastanka ideje afričkog jedinstva. // Politička misao 21, 1-2 (1984). Str. 93-101. URL:
http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=169020 (2015-07-27)
- (15) Rastafari at a glance, 2009. URL:
<http://www.bbc.co.uk/religion/religions/rastafari/ataglance/glance.shtml> (2015-08-02)
- (16) Selthofer, Josipa. Kulturološka obilježja vizualnog identiteta hrvatskog akademskog mrežnog prostora: Doktorski rad. Zadar, 2014.
- (17) Skoko, Božo. Država kao brend: Upravljanje nacionalnim identitetom. Zagreb: Matica Hrvatska, 2009. URL:
http://www.novelti.com.hr/media/bozoskoko.com//Drzava-kao-brand/download/drzava_kao_brand.pdf (2015-06-29)
- (18) Smith, Withney. Zastave i grbovi svijeta. Zagreb: Globus, 1982.
- (19) Stinčić, Sandra. Boje u prostoru. Zagreb: Fakultet elektrotehnike i računarstva, 2003.
- (20) Such, Jan. Nacionalni identitet naspram europskog identiteta // Politička misao 37, 4 (2001). URL:
http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=42530 (2015-06-29)
- (21) Šuvaković, Miško. Pojmovnik suvremene umjetnosti. Zagreb: Horetzky, 2005
- (22) Tehnička enciklopedija: Beto-C. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod, 1972 - 1994. Sv. 2. 1972.
- (23) The official website of The British Monarchy: Union Jack, 2008. URL:
<http://www.royal.gov.uk/MonarchUK/Symbols/UnionJack.aspx> (2015-07-25)
- (24) Zastave i grbovi / tekstovi Mladen Klemenčić ; priredila Vesna Kušar. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 2006.
- (25) Zmajić, Bartol. Heraldika, sfragistika, genealogija, veksilologija, rječnik heraldičkog nazivlja. Zagreb: Golden marketing, 1996.
- (26) Znakovi i simboli: slikovni vodič kroz njihovo podrijetlo i značenje / glavni urednik Drago Glamuzina. Zagreb: Profil multimedija, 2010.